

Hämeenlinnan kaupunki

HÄMEENLINNAN RAKENNUSHISTORIALLINEN SELVITYS

Kaupunkisuunnittelu ja -rakentaminen keskustassa ja Keinusaarella 1778–2014

2504

OSA E: YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Yhteenveto ja johtopäätökset

Hämeenlinnan keskusta-alueella on nähtävissä useita merkittäviä kaupunkisuunnittelun ja –rakentamisen historiaan kuuluvia kehitysvaiheita ja kerrostumia neljän vuosisadan ajalta.

Vaikka nykyisen kaupunkikuvan painopiste on rakennusten määrää tarkastellessa vuosissa 1960–1990, sisältyy kaupunkikuvaan useita sen pitkästä historiasta kertovia ympäristöjä, kerrostumia ja piirteitä. Kaupungin rakenne edustaa 1770-, 1830-, 1840-, 1880-l ja 1910-lukujen kaavoitusta, johon 1950-luvun jälkeinen aika toi rakentamisen mittakaavan muutoksen. Suurempaa muutosta edustaa autoistuminen ja sen vaikutukset kaupunkiympäristöön. Kaupungin historiaa kertovat rakennusten ja ympäristöjen ohella puistot, kadut ja korttelit. Kaupunkiin liittyviä ilmiöitä ovat hallinto, kauppa, teollisuus, liikenne ja vapaa-aika, jotka ilmenevät eri tavoin eri aikoina.

Hämeen linnan eteläpuolelle siirretty kaupunki sijoitettiin vesistöjen ja kosteikon rajamalle niemelle. Asemakaavoitettu ruutukaava-alue oli ja on edelleen saaren kaltainen, tiivis ja selkeärajainen maiseman kiintopiste. Historiallinen ruutukaava-alue on edelleen hahmotettavissa niin kaupungin sisältä kuin ulkopuoleltakin. Suurmaisemassa näkymät keskustaa kohti ovat tunnistettavat ja selkeät lähestymisteiltä, rautatieaseman suunnasta ja vesistöistä käsin.

Ensimmäisen asemakaavan (1778) lähtökohtia olivat Hämeen linnan luomat strategiset olosuhteet, haasteellinen topografia ja ajan kaupunkisuunnittelun ihanteet. Kenraalimajuri Axel Magnus von Arbinin luoma ja Kustaa III:n vahvistama kaava sovitti kustavilaisen estetiikan paikallisiin olosuhteisiin.

Ensimmäisestä, kustavilaisesta muotokaavasta ovat nykypäiviin säilyneet linnan, kaupungin ja maanteiden muodostamat akselit. Julkinen rakentaminen, liikerakentaminen, torit ja puistot ovat keskittyneet näiden akseleiden varsille. Torin ympäristön luonne ja käyttö merkittävine valtarakennuksineen ja aukioineen on säilynyt muuttumattomana. Keskustaa halkovien pääkatujen, nykyisten Hallitus- ja Raatihuoneenkadun asema kaupunkikuvassa on säilynyt. Tulliaidan muodostanutta avokanavaa on nähtävissä Linnanpuistossa.

Kustavilaisen Hämeenlinnan aika päättyi tulipaloon vuonna 1831. Palolta säästyivät muutamat korttelit kaupungin kaakkoiskulmassa. Ranskalaisen Louis Jean Desperezin suunnittelema kirkko säilyi.

Hämeenlinnan nykyinen ruutukaava pohjautuu pääosin vuoden 1832 asemakaavaan, 1840- ja 1880-luvun muutoksia ovat pohjoisreunalle lisätyt kaksi kortteliriviä. Carl Ludvig Engelin suunnittelema kaava noudatti 1800-luvun alkupuolen empiretyyliä. Uuden asemakaavan lähtökohtia olivat vanhemman kaavan mitoitus, akselit, korttelit ja tori. Empireajan laakea, yksikerroksinen katutila on paikoin säilynyt. Vuosisadalle tyypillisesti Engelin kaavassa ja sitä seuranneissa laajennuskaavoissa korostuivat puistoalueet, jotka

ovat nykykaupungissa verraten hyvin säilyneet keskustan koillisosassa ja Rantapuistossa. Kolme eriroolista toriaukiota jäsentää edelleen kaupunkitilaa.

1800-luvun keskeisiä ympäristöjä oli ruutukaavan lisäksi itärajalla, Viipurintien varrella kruunulle kuulunut Keinusaari, johon sijoittuivat tulliaseman jälkeen lääninsairaala, kruunun makasiinit sekä vuosisadan lopulla puistot ja suurteollisuus.

Hämeenlinnan 1800-luvun loppupuolen kaupunki- ja rantamaisemaa täydensivät teollisuusmiljööt, joille tyyppillistä oli muuta rakentamista vapaampi sijoittelu, punatiili sekä lukuisat rakennusmassat ja -kerrostumat. Verkatehdas sijoittui Keinusaaren eteläosaan, ja muut löysivät paikkansa ruutukeskustan laitakortteleista tai Kiistalan alueelta.

Kaupunkirakentamisen tapa alkoi muuttua 1800-luvun lopulla. Rakennussäännösten, kaupallisten vaatimusten ja arkkitehtuurin kehityksen myötä ydinkeskustassa alettiin suosia kivitaloja, joissa näkyivät kertaustyylien ja jugendin vaikutteet. Kivirakennukset olivat yksittäisiä, ja korttelit uudistuivat rakennus kerrallaan.

Rautatien tulo kaupunkiin vuonna 1862 vauhditti rakentamista Hämeenlinnassa. Maalaiskuntaan ja Hätilän virkatalolle kuulunut rautatieaseman seutu pysyi kuitenkin pitkään erillään keskustasta ja oli leimallisesti teollisuus- ja makasiinialuetta. Kiistala liitettiin kaupunkiin ja asemakaavoitettiin 1910-luvulla.

Kivikaupungin hidas voittokulku jatkui 1920- ja 1930-luvuilla klassistiseen ja funktionalistiseen suuntaan. Rakentamistavaltaan käsityövaltaista kautta jatkoi vielä 1950-luku, vaikka se enteilikin jo teollista modernismia. Virtaviivaiset rakennusmassat sopivat korttelinkokoiseen, suurimittakaavaiseen suunnitteluun.

Toista maailmansotaa seuranneen jälleenrakennuskauden rakennuskantaa on Hämeenlinnassa säilynyt hajanaisesti. Suurin yhtenäinen kokonaisuus on Hämeentien – Cajanderintien kerrostalokortteli. 1950-luvun keskustarakennuksille tyyppillistä on matalan liike- ja korkean asuintornin tai -lamellin yhdistäminen.

Uusi asemakaava, joka pohjautui arkkitehtien Olli Kivisen Mika Ernon laatimaan yleiskaavaan, vahvistettiin vuonna 1961. Kaavan keskeisiä piirteitä olivat avokorttelit lamellitaloineen sekä keskustan jakaminen asuin-, viher- ja liikealueiksi. Autoliikenteen ja pysäköinnin järjestäminen olivat tärkeitä määrittäjiä.

Kaupunkikuvan muutos kohti massiivisia kivitaloja alkoi jo 1950-luvulla. Rakennuskorkeus kasvoi yleisesti 5-6 kerrokseen, vain luoteisosissa pitäydettiin 3-4 kerroksessa. Paikalla rakentamisesta johtuen materiaaleissa ja yksityiskohdissa oli edelleen vaihtelevuutta ja käsityön jälkeä. 1960-luvulla siirryttiin elementtitekniikkaan, mikä yhdenmukaisti mitoitusta ja pelkisti arkkitehtuuria. Rationaalisuus huipentui 1970-luvun kortteleissa, jotka olemukseltaan lähestyivät aluerakentamista. Kaupunkikuvan uudistuminen alkoi 1960-luvulla torin ympäristöstä ja siirtyi seuraavina vuosikymmeninä matalia puutalo- ja teollisuuskortteleita käsittävälle laitakaupungille, jossa oli mahdollista saneerata kokonaisia kortteleita.

1980-luvun rakennusperintö näkyy erityisesti kaupungin luoteisosassa, kirjastossa ja kauppakeskus Tavastilassa. 1990-luvun postmodernismia edustavat yksittäiset liike- ja asuinrakennukset.

Hämeenlinnan ruutukaavakeskustan nykyinen laatikkomainen, muurimainen ja tasakorukainen kaupunkinäköynty syntyi 1950- ja 1980-lukujen kuluessa. Kerrostalorivistöt kaupungin itä-, länsi- ja eteläsiivuilla muodostavat korttelimaisen fasadin koko kaupungille. Merkittävää on, että kirkko tapuleineen on edelleen säilyttänyt asemansa historiallisena ja maisemallisena kiinnekohtana. Tämä tulisi edelleen huomioida uudisrakentamisen rakennuskorkeutta arvioitaessa.

Hämeenlinnan rakennetuissa kerrostumissa näkyvät kaupankäynnin kehityksen pääpiirteet. Pienet kivijalkamyymälät periytyvät 1800-luvulta. 1950- ja 1960-luku toi liikesiivet ja isot näyteikkunat, keskustan tavaratalot ja kauppapihan. 1980-luvun Tavastilan kauppakeskus on rakennustyyppiltään uudenvuotinen. Elintason mukana alati laajenevat kauppatalat keskittyivät 1960-luvulle asti kaupungin ruutukaavan halki johtavien pääkatujen varteen, kaupunkikortteleihin. Vasta autoistuminen ja kasvaneen kaupungin uudet pääliikennereitit, moottoritie ja Paasikiventie, siirsivät kaupan painopistettä edustaneet suuryksiköt ruutukaavan ulkopuolelle.

1960-luvulta 1980-luvulle jatkunut voimakas, teollinen rakennuskausi ja autoistuminen muuttivat Hämeenlinnan keskustan ilmettä pysyvästi. Tästä huolimatta kaupungin rakennetuissa kerrostumissa on vahvasti nähtävissä kaupunkikuvan jatkuvuus ja pitkä perinne 1700-luvulta lähtien. 1970-luvulta alkaen esiin nousseet rakennussuojelukysymykset ovat osaltaan vaikuttaneet kerroksellisuuden säilymiseen.

Hämeenlinnan keskusta-alue koostuu merkittävistä historiallisista, arkkitehtonisista ja kaupunkikuvallisista kerrostumista. Kerrostumat ja eri aikakausien säilyneet piirteet ovat pääoma, jonka pohjalle tuleva kaupunki rakentuu.

2000-luvun trendit ja haasteet historiallisessa kaupungissa

Tämän työn lähtökohtana ovat keskustaan kohdistuvat, sotien jälkeisestä modernisaa-tiosta seuranneet haasteet. Kerrostumat ovat osa kaupunkien ominaispiirrettä. Miten yhdistetään kunkin aikakauden tarpeet ja historiallinen kaupunki?

Historiallinen kaupunkikeskusta ja sen reuna-alueet muodostivat liikenteen, virkistyksen, kaupan, teollisuuden ja hallinnon keskuksen aina sotien jälkeiseen aikaan saakka. Voi-makas kasvu, kaupungistuminen, autoistuminen, elintason nousu sekä kaupan ja teolli-suuden muutokset johtivat vanhojen kaupunkien rakenteen laajenemiseen ja hajoami-seen. Vaikka keskustat uusiutuivat rakennuskannaltaan, alkoi perinteisen keskustan mo-nipuolinen palvelu- ja elinkeinorakenne näivettyä teollisuuden ja kaupan siirtyessä pois.

Yhteiskunnan rakennemuutos on tuonut paineita kehittää vanhoja kaupunkikeskustoja. Keskustan näivettymisen estämiseksi ja palveluiden takaamiseksi ratkaisuksi on nähty erityisesti asuntotuotannon lisääminen kaupunkien keskustoissa.

1900-luvun jälkipuoliskolla, ajalle ominaisen kestäväen kehityksen hengessä, kaupunkira-kenteen hajanaisuus koettiin ongelmaksi. Kuntien tavoitteeksi tuli kaupunkirakenteen eheyttäminen ja tiivistäminen.

Kaupunkikuvan muutos pysyi aina 2000-luvulle saakka vanhan kaupunkirakenteen ra-joissa. Saneeraus kohdistui ensin vanhoihin asuin- ja teollisuuskortteleihin. 2000-luvulla vanhat kaupunkikeskustat on saneerattu ja vapaita tontteja ei enää ole. Ratkaisuksi on nähty kortteleiden täydennysrakentaminen rakennusmassoja korottamalla ja tontin si-säosien uudisrakentamisella, mikä muuttaa korttelirakenteita merkittävästi. Asukasmää-rän kasvaessa täydennysrakentaminen tuo haasteita myös pysäköinti- (autot/pyörät) ja viheralueille.

Rakentamiselle otollisia vapaita alueita on nähty myös puistoissa, ranta-alueilla ja teiden kattamisessa. Kaupunkikuvan ja -rakenteen kannalta nämä muutokset ovat merkittäviä.

Historiallisesti julkiset tilat tekevät kaupungin. Yhteiskunnan muuttuessa, julkisen tilan – puistojen, torien ja julkisten rakennusten tarve ja käyttötavat ovat muuttuneet. Paine julkisten tilojen ja rantojen rakentamiseen on kasvanut.

Kaupungin tarinaa voi lukea ajallisista kerrostumista: rakennuksista, puistoista, kaduista ja korttelirakenteesta. Miten historiallinen kaupunkirakenne kestää tavoitteena olevan muutoksen?

Suunnittelussa huomioitavia Hämeenlinnan piirteitä

- Toimintojen monipuolisuus: hallinto, kauppa, palvelut ja kaupunkimaiset elinkeinot ovat keskeinen osa historiallista kaupunkia.
- Kaupungin rajapinnat, sisäänkäynnit, kaupunkiakselit, aukiot, puistot ja julkinen rakentaminen sekä yhteys linnaan ovat Hämeenlinnan kaupunkirakenteen historiallisia ominaispiirteitä.
- Aikakausien ominaispiirteet, mittakaava ja materiaalit, tulisi huomioida rakennustasolla ja ympäristökokonaisuuksissa.
- Kaupunkikuvan kerroksellisuus tulisi säilyttää. Uuden kerrostuman pitäisi peilata ja jatkaa kaupungin ominaispiirteitä.
- Kaupungissa rakennetaan myös ympäristöä, katu- ja korttelimaisemaa, ei vain tiettyä tonttia. Uudisrakennus tai täydennys liittyy aina korttelin ja ympäristön pitkään historiaan. Suunnittelun taustana olevien inventointien tulisi vastata ja tukea tätä tavoitetta.
- Inventointitarve: Modernin rakennuskannan ja ympäristöjen inventointi ja arvottaminen.
- Kortteleilla on historia ja rakenne. Täydennys- ja tiivistysrakentamisen lähtökohtana tulisi olla sopeuttaminen ympäristöön.